

**การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน
ตำบลดงมะตะ อำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย
จิราพร มะโนวัง^{1*}, วาสนา เสภา² และธงชัย ลาหุณะ²**

Development of Wicker toward the Community Standard.

in Dong Mada, Sub – district Mae Lao District, Chiang Rai Province

Jiraporn Manowang¹, Wasana Sapa² and Tongchai Lahuna²

¹สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย 57100

²สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย 57100

¹ Home Economics Faculty of Education Chiang Rai Rajabhat University 57100

² Home Economics School of Social Sciences Chiang Rai Rajabhat University 57100

*Corresponding author. E-mail: g.jiraporn1@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาเครื่องจักสาน และพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในตำบลดงมะตะ อำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย ศึกษาจากผู้ที่มีอาชีพจักสาน และผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้ด้านจักสาน บ้านดงมะตะ หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 15 และบ้านปากอพัฒนา หมู่ที่ 16 จำนวน 10 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวที การออกแบบและอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ผลการวิจัยพบว่าภูมิปัญญาการจักสานในตำบลดงมะตะ อำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เรียนรู้และสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและบางท่านเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน สะท้อนให้เห็นการสืบทอดกันมาจกอดีตจนถึงปัจจุบันหรือที่เรียกกันว่าภูมิปัญญา ผู้จักสานจักสานผลิตภัณฑ์ยามว่างเว้นจากการทำงานประจำ การทำนา ทำสวน ค่าขายผลิตภัณฑ์ที่จักสานและใช้กันมาในครัวเรือน ได้แก่ ตะกร้า ช้อง กระบุง (ข้าวหวด) ฝาชี และ สุ่มจับปลา สุ่มโก๋ ไช เป็นต้น ผู้วิจัยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน พร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอยู่ในระดับดี และร่วมกับผู้จักสานในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความต้องการของตลาด คัดเลือกผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือ ตะกร้า นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประโยชน์ได้หลากหลายแต่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิม (ข้าวหวด)คือ ตะกร้าใส่ผักและผลไม้ โคมไฟ ฝาชี พัฒนาโดยจักสานต่อกให้มีความสม่ำเสมอ เส้นเรียบไม่มีขุยและผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความคงทนมีอายุการใช้งาน ไม่เกิดเชื้อราและไม่มีตัวมอด

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลดงมะตะ

Abstract

This research aimed to study the wisdom of wicker and to develop for the standard of community product in Dong Mada Sob – district, Mae Lao Distric, Chiang Rai Province. Learning from those who have a professional wiker. and older people with local knowledge of wicker in Ban Dong Mada Moo 7, Moo 15, Ban Pa Ko Pattana about 10 people using indepth interviews, community forum and product development workshop.

The results showed that the most of local of wicker in wisdom Dong Mada Sob–district, Mae Lao District, Chiang Rai Province made for use in daily life. and learning from some of the elders and their neighbors. Reflecting inherited from the past to the present, and they do it in free time from work, farming, gardening, and used for household, including baskets (left beating) of the basket confections gouging randomly COOP site, the workshops developed products. woven into community standard. The satisfaction rating in training at a good level, and analysis of quideline. Approach to product development Including market demand Product selection, production and development of the basket (left beating) to develop a product that is versatile, but still uniquely original. Baskets of vegetables and fruit confections lamp developed by these strips to ensure consistency. Smooth lines and lint-free products that are durable, last for. There was no mold and no moth.

Keywords : Wicker, Standard of community product, Dong Mada Sob – district

บทนำ

ประเทศไทยอยู่ในเขตมรสุมมีอากาศร้อนชื้นภูมิประเทศเป็นป่าเขา ประชากรส่วนใหญ่ ในอดีต มีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดส่งผลให้บรรพบุรุษไทยสามารถศึกษา เรียนรู้และเห็นคุณค่าของวัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติ สามารถในการเลือกสรรคุณสมบัติเด่นของพันธุ์บางชนิด เช่น ไม้ไผ่ หวาย กก มะพร้าว ป่าน ไบลาน ย่านลิเภา ปอ เป็นต้น แล้วนำมาใช้ประโยชน์ด้วยการจักสาน การถัก การทอ เพื่อประสานลวดลายติดต่อกัน ให้เป็นผลิตภัณฑ์ เป็นภาชนะที่มีรูปร่างต่าง ๆ มากมาย มนุษย์จะนำวัตถุดิบจากธรรมชาติเท่าที่จะหาได้ใกล้ตัวมาทำให้เกิดประโยชน์ เช่น การนำไปไม้ กิ่งไม้ ต้นไม้ประเภทเถานำมาสานมาขัดเป็นรูปทรงง่าย ๆ เพื่อใช้เป็นภาชนะหรือมาสานขัดกันเป็นแผ่นเพื่อใช้สำหรับปูรองนั่ง รองนอนก่อนที่จะพัฒนามาเป็นเครื่องจักสานที่มีความประณีตในยุคต่อมาเครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มนุษย์คิดวิธีการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อใช้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัสดุที่เป็นเส้นเป็นริ้ว โดยสร้างรูปทรงของสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นนั้นตามความประสงค์ในการใช้สอยตามสภาพภูมิศาสตร์ ประสานกับขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อศาสนาและวัสดุในท้องถิ่นนั้น ๆ (ความเป็นมาเครื่องจักสาน, 2559)

เครื่องจักสาน นับว่าเป็นงานหัตถกรรมท้องถิ่นที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นไทยมาตั้งแต่โบราณ เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ในแบบสังคมเกษตรกรรมมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือในการดำรงชีพ เช่น อุปกรณ์ห่อหุ้มอาหาร น้ำ หรืออุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำเพื่อนำมาเป็นอาหารในการดำรงชีพ ฯลฯ ซึ่งเกิดจากการนำเอาไม้ไผ่มาสานหรือขัดให้เกิดเป็นภาชนะในการห่อหุ้มเพื่อใช้ในสถานการณ์ต่างกันอย่างออกไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (2559) รวมถึงงานศิลปหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นจะเป็นสิ่งที่สร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์งานจักสานได้เป็นอย่างดี เครื่องจักสานนับได้ว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนแนวคิดวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และในขณะเดียวกันก็สร้างเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องจักสานของตำบล ดงมะตะ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าและที่สำคัญ คือ ป่าไผ่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตเครื่องจักสาน ผสมผสานกับเอกลักษณ์ของพื้นเมืองล้านนา ทำให้งานจักสานของตำบลดงมะตะ มีความโดดเด่นและสวยงาม เครื่องจักสานนอกจากจะใช้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีพ แล้วปัจจุบันยังถูกนำมาประยุกต์ใช้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น ทำเครื่องเรือน เฟอร์นิเจอร์ ของตกแต่ง

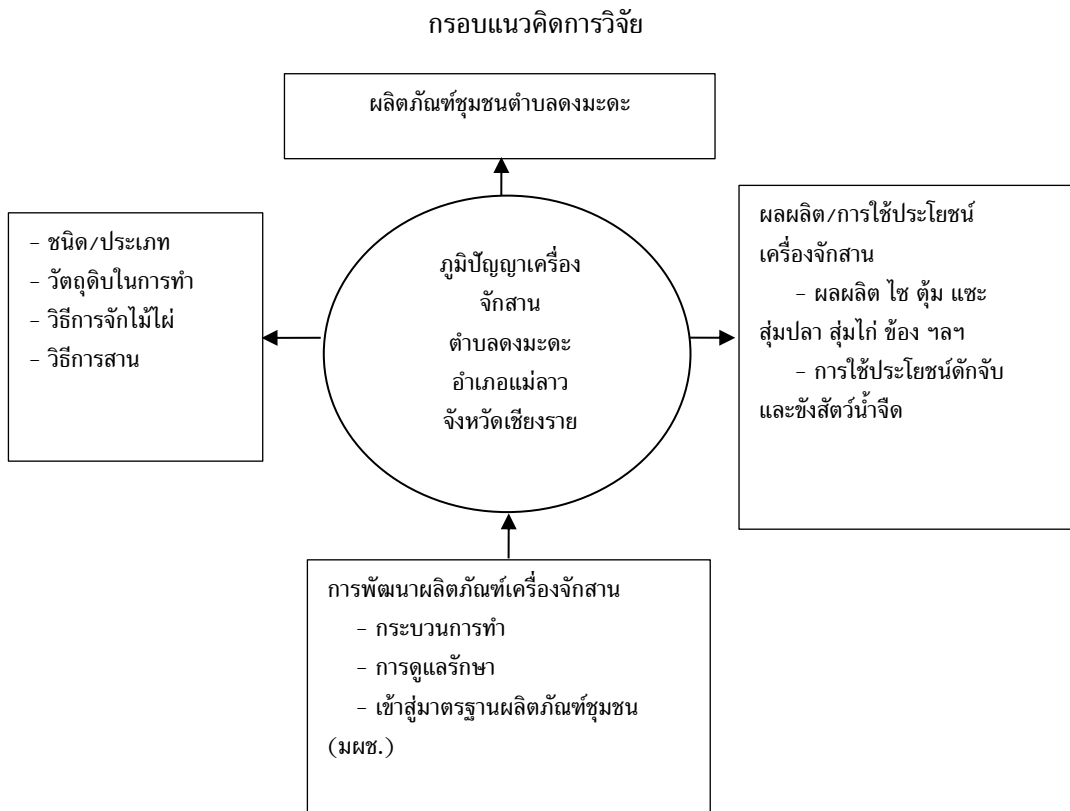

บ้านจากเครื่องจักรสานรวมถึงตัดแปลงการสาน การจักไปสู่ผลิตภัณฑ์ต่างๆ อีกมากมาย โดยปรับเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนกลายมาเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย โดยในปัจจุบันได้มีผู้ประกอบการ กลุ่มธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน เป็นผู้ผลิตและสร้างสรรค์งานเครื่องจักสาน และแปรรูปผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานออกมาอย่างต่อเนื่องเพื่อจำหน่าย ทั้งในประเทศ และสามารถส่งออกไปยังต่างประเทศได้อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในชุมชนตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย โดยทำการศึกษาผู้ที่มืออาชีพจักสาน และผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้ในชุมชนดังกล่าว เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรม และเพื่อพัฒนาเครื่องจักสานเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้คงอยู่จากรุ่นสู่รุ่น พร้อมทั้งนำไปเผยแพร่แก่ผู้สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาเครื่องจักสานท้องถิ่นในตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงรายเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่ที่จัดเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพจักสาน และผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้เรื่องจักสาน ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเกี่ยวกับด้านภูมิปัญญาเครื่องจักสาน โดยลักษณะของการเก็บข้อมูลเน้นการพูดคุยแบบเป็นกันเองชวนสนทนาและเป็นธรรมชาติ ให้อิสระแก่กลุ่มเป้าหมายในการให้ข้อมูลตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความต้องการของตลาด คัดเลือกผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์

กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรในการวิจัย คือ ผู้ที่มีอาชีพจักสาน และผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้เรื่องจักสาน ในพื้นที่บ้านดงมะตะ หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 15 และบ้านป่าก่อพัฒนา หมู่ที่ 16 ตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย จำนวน 45 คน

กลุ่มตัวอย่าง

ผู้ที่มีอาชีพจักสาน และผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้เรื่องจักสาน ในพื้นที่บ้านดงมะตะ หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 15 และบ้านป่าก่อพัฒนา หมู่ที่ 16 ตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 10 คน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ซึ่งประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) เพศ 2) อายุ 3)ระดับการศึกษา 4)อาชีพหลัก 5) งานอื่นๆ

ที่นอกเหนือจากอาชีพหลัก และความสามารถพิเศษ

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องจักสาน ข้อมูลทั่วไปของผลิตภัณฑ์ วัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือการจักสานการผลิต/ขั้นตอน การผลิต และการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

2. การจัดเวทีโดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่มีอาชีพจักสาน และผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้เรื่องจักสาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ทำหนังสือขออนุญาต ถึงผู้ใหญ่บ้าน บ้านดงมะตะ หมู่ที่ 7 บ้านดงมะตะ หมู่ที่ 15 และบ้านป่าก่อพัฒนา หมู่ที่ 16 ตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และขออนุญาตเก็บข้อมูล

2. จัดเวทีชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรม และเพื่อพัฒนาเครื่องจักสานเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเครื่องจักสาน ตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจักสานรับทราบ และขอความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ โดยมีผู้เข้าร่วม จำนวน 20 คน

3. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูล โดยเข้าไปศึกษาข้อมูลเบื้องต้นโดยเข้าพบผู้ใหญ่บ้าน บ้านดงมะตะ หมู่ที่ 7 บ้านดงมะตะ หมู่ที่ 15 และบ้านป่าก่อพัฒนา หมู่ที่ 16 ตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาเครื่องจักสานท้องถิ่น ขั้นตอนเทคนิค พร้อมทั้งเพื่อให้ได้ชื่อ และที่อยู่ของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 10 คน เข้าถึงข้อมูลเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม - 31 ธันวาคม 2559 เป็นเวลา 3 เดือน

4. ผู้วิจัยพบกลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคล ณ ที่อยู่ของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคน และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

5. จัดเวทียืนยันความถูกต้องและความครอบคลุมของข้อมูลตามประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมาของการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องจักสาน ข้อมูลทั่วไปของผลิตภัณฑ์ วัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือการจักสาน การผลิต/ขั้นตอนการผลิต และการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน โดยการเชิญกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คน เข้าร่วมยืนยันความถูกต้องของข้อมูลและมีผู้ช่วยนักวิจัยในการจับประเด็นเป็นแผนผังความคิด (Mind Mapping) ในเดือนมกราคม 2560 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องในพื้นที่ตำบลดงมะตะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

6. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน พร้อมทั้งร่วมกับผู้จักสานในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความต้องการของตลาด และคัดเลือกผลิตภัณฑ์พัฒนาและยกระดับ พร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมาก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการศึกษา

การศึกษานโยบายเครื่องจักสาน ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลดงมะตะ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ส่วนใหญ่ชาวบ้านทำงานจักสานยามว่างเว้นจากการทำงานประจำ คือการทำนา โดยนิยมจักสานประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องตกแต่งสัตว์น้ำ เครื่องจักสานที่เริ่มทำในระยะแรกๆ จะเป็นประเภทของใช้ในการดำรงชีวิตและมีลวดลายไม่ละเอียด และไม่ค่อยมีความประณีตมากนัก การทำเครื่องจักสานในสมัยก่อนนั้น จะทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ได้แก่ ตะกร้า (ข้าวหวด) ข้อง แชะ กระบุง ฝาชี สานกระบุงสำหรับใส่ข้าวเปลือกเก็บไว้กินตลอดปี ซึ่งการสานและทำกันอย่างสวยงาม ชอบผูกด้วยหวาย ถักขอบอย่างประณีต ส่วนครัวเรือนที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีจะคิดประดิษฐ์ของใช้สอยที่มีความประณีต สวยงามมากขึ้นตามฐานะ เช่น ประดิษฐ์กระบุงข้าว (กล่องข้าว) ที่มีลายละเอียดอ่อนและงดงามสำหรับใส่ข้าวหนึ่งไว้ใช้สอยในบ้านเรือน สิ่งต่างๆ เหล่านี้นับได้ว่าเป็นหัตถกรรมที่เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาแต่โบราณ ต่อมาเครื่องจักสานมีบทบาทมากขึ้นในด้านการพาณิชย์ เริ่มจากชาวบ้านใช้เป็นสิ่งของแลกเปลี่ยนสินค้าที่ตนเองต้องการจนกระทั่งเข้าสู่ระบบการซื้อขาย เครื่องจักสานในยุคปัจจุบันนี้ มีการปรับปรุงรูปแบบ และพัฒนาฝีมือให้มากขึ้น ให้มีความประณีต สวยงาม มีลวดลายที่ละเอียด รวมทั้งการนำไปใช้หรือประโยชน์ใช้สอยก็เปลี่ยนไป เช่น กระบุง สมัยก่อนเอาไว้ใส่ข้าวสาร แต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนาขนาดให้เล็กลง และนำมาใส่พวกเครื่องใช้ในครัวหรือของใช้ส่วนตัวได้ และมีเครื่องจักสานอีกมากมายที่มีการพัฒนาขนาดและรูปแบบ และเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้งานอีกเป็นจำนวนมาก ในอดีตที่ผ่านมาการดำรงชีวิตของชาวตำบลดงมะตะ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตแบบล้าช้า มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่ได้รับความยกย่องและนับถือจากชาวบ้าน ส่วนใหญ่การประกอบอาชีพดั้งเดิม คือ การทำนา ทำไร่ ทำสวนและการทำจักสานเป็นอาชีพเสริม สมาชิกในครัวเรือนได้รับการถ่ายทอดฝีมือการจักสานจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ก่อให้เกิดรายได้ให้กับลูกหลานผู้สืบทอดศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน จากภูมิปัญญาเครื่องจักสานท้องถิ่นตำบลดงมะตะ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่แต่ละท่านกล่าวว่า

“...ลุงจะทำส้มไก่เป็นประจำจากก้นหมอตศกาลทำนาปลัง ปัญหาในก้นทำส้มไก่ ส่วนใหญ่จะโดนเสี้ยนไม้ไผ่ปักมือ ทำมือต้องเจอแผล จึงทำอื่อก้นสานจะจำลอง เนื่องจากมือตีใจในการชยับเส้นตอกเจ็บ...”

(นายรัตน์ ตาโตโส ให้สัมภาษณ์ 25 พฤศจิกายน 2559 เวลา 09.30 -10.20 น.)

ภาพที่ 1 นายรัตน์ ตาโตโส ผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพที่ 2 สุ่มไก่

“...ตาอยู่บ้านจะปลูกผักปลอดสารพิษกินเอง ค่าใช้จ่ายในบ้านก็บ่ามีอะหยังถ้าว่างๆ ช่วงบ่าได้ไปสวนตาก็ไปตัดเอาไม้ไผ่หลังบ้านมา 1 เล่ม นำมาผ่าแล้วริดเอาต่าออก จักเป็นเส้นเอามาสานเป็นส้มไก่ซะะ ดิงวันนี้ก็มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย อยู่อย่างอื่ก็มีความสุขแล้วในบั้นปลายของชีวิต...”

(นายจันทร์ คำวิลัย ให้สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2559 เวลา 11.00 -12.20 น.)

ภาพที่ 3 นายจันทร์ คำวิลัย ผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพที่ 4 เครื่องเรียดเส้นตอก

ภาพที่ 5 ตะกร้า (ซ้าหวด)

ภาพที่ 6 ซะะ

“...ลุงอยากจะทำองค์ความรู้ที่ลุงมี ถ่ายทอดสื่อลูกหลานทุก ๆ คนจะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะรุ่นหลัง ๆ จะบ่ค่อยรู้จักเรื่องจักสานในยุคนั้น...”

(นายสม โตโส ให้สัมภาษณ์ 25 พฤศจิกายน 2559 เวลา 16.-30-17.40 น.)

ภาพที่ 7 นายสม โตโส ผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพที่ 8 กอไม้ไผ่

ภาพที่ 9 หนึ่งข้าวจากไม้ไผ่

“...อยู่ทำเครื่องจักสานมาหลายปีละ และก็ทำเอาใจเอง พร้อมทั้งนำไปขาย ชั้นงานดีที่สุดในที่สุดก็คือ ข้าวหวด (ตะกร้า) เพราะว่าแต่ละบ้านเป็นจะนิยมใจเพื่อนำไปหวดข้าวสารเหนียวเพื่อสื่อเม็ดข้าว น้ำหยัด (สะเด็ดน้ำ)....”

(นายติ โตโส ให้สัมภาษณ์ 1 ธันวาคม 2559 เวลา 17.- 00 - 18.10 น.)

ภาพที่ 10 นายติ โตโส ผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพที่ 11 ตะกร้า(ข้าวหวด) วางขายในตลาด

กระบวนการผลิตเครื่องจักสาน

จากการศึกษาข้อมูล พบว่าการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่จะใช้เครื่องมือในการผลิตแบบชาวบ้านสมัยดั้งเดิม ซึ่งประกอบด้วยมีด เลื่อย เครื่องจักตอก ไม่มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต วิธีทำเครื่องจักสานจะเริ่มจากการตัดไม้ไผ่จากต้นที่มีอายุการใช้งานตามที่ต้องการ นำมาริดเอาตาออกแล้วผ่า ใช้มีดจักไม้ไผ่ให้บาง บางชิ้นงานนำไปซักเรียง เพื่อให้เป็นเส้นตอกกลม ได้ขนาดตามที่ต้องการ ส่วนที่เป็นเส้นตอกจะใช้มีดจัก นำมาชุดให้เรียบแล้วนำไปขึ้นรูปตามรูปแบบงานจักสานแต่ละชนิด เช่น ตะกร้า (ข้าวหวด) เป็นเครื่องจักสานที่นิยมทำกันมากในพื้นที่เป้าหมายทุกครัวเรือนต้องใช้ตะกร้าในการใส่ข้าวสารเหนียวที่แช่ค้างคืน โดยนำข้าวสารเหนียวมาล้างทำความสะอาดให้กลิ้งน้ำข้าวข้าวออกให้หมด นำมาเทใส่ในตะกร้า (ข้าวหวด) เพื่อให้สะเด็ดน้ำ ก่อนที่จะนำไปนึ่ง

การพัฒนาพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ สามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี แต่ความสำคัญอยู่ที่ตัววัสดุ โดยต้องรู้ถึงลักษณะคุณสมบัติเฉพาะ ขอบเขตและข้อจำกัดก่อนนำไปใช้ การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรม และวัฒนธรรมบ่งบอกถึงรสนิยมที่ดีของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่แปรผัน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ผู้บริโภค

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานบ้านงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่ผลิตเป็นตะกร้า (ข้าวหวด) สุ่มไก่ สุ่มปลา ช้อง แชะ เปลนอน เป็นผลิตภัณฑ์จากงานฝีมือสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งคุณค่าของสินค้าอยู่ที่มีความประณีตและความเป็นหัตถกรรมจักสาน ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าเพื่อพัฒนากระบวนการผลิต ที่ใช้ องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมมาสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดีเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สมาชิกทำงานอยู่กับครอบครัวสามารถดูแลครอบครัวและสร้างอาชีพไปได้พร้อม ๆ กันไม่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่นเป็นการทำงานที่มีชั่วโมงการทำงานที่ยืดหยุ่นมืออิสระทำให้สมาชิกสามารถคิดสร้างสรรค์ชิ้นงานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้เรื่อย ๆ จนถึง ทุกวันนี้

จากการศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยร่วมกับผู้จักสานในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความต้องการของตลาด และคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาและยกระดับ พร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับดี คือ ตะกร้า(ข้าวหวด) นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประโยชน์ได้หลากหลายแต่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิม คือ โคมไฟ ฝาชี พัฒนาโดยจักเส้นตอกให้มีความสม่ำเสมอ เส้นเรียบไม่มีขุยและผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความคงทน มีอายุการใช้งาน ไม่เกิดเชื้อราและไม่มีตัวมอด

ภาพที่ 12 การวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานร่วมกับผู้จักสาน

ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนี้

1. โคมไฟ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่งบ้าน และตามสถานประกอบการร้านอาหารต่างๆ ได้ โดยการนำ ตะกร้า(ข้าวหวด) และข้อง ที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิม พร้อมทั้งเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ จากราคาจำหน่าย 30 บาท เป็น 350 – 500 บาท

2. ฝาชีครอบอาหาร เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อป้องกันฝุ่นผงและแมลงต่างๆ เป็นการผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในด้านการเก็บรักษาอาหารให้สะอาดไม่มีสิ่งสกปรก ในปัจจุบันสามารถพบการใช้ฝาชีเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นวัสดุจากธรรมชาติและหาซื้อได้ง่ายไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้เสียหาย สามารถผลิตจำหน่ายในราคาใบละ 150 บาท

ภาพที่ 13 โคมไฟจากตะกร้า(ข้าวหวด)

ภาพที่ 14 โคมไฟจากข้อง

ภาพที่ 15 ฝาชีครอบอาหารที่ผ่านกระบวนการควั่น

อภิปรายผลการศึกษา

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำเสนอการอภิปรายในประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาเครื่องจักสานท้องถิ่น และพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาเครื่องจักสานท้องถิ่น ในตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่ชาวบ้านในพื้นที่จัดทำเครื่องจักสานเมื่อว่างเว้นจากการทำงานประจำ คือ การทำนา ทำสวน ทำไร่ และค้าขาย โดยดำเนินการจักสานประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องดักจับสัตว์น้ำ ได้แก่ ตะกร้า (ข้าวหวด) ช้อง แซะ สุ่มไก่ เปล นอนไม้ไผ่ สำหรับไว้ใช้สอยในบ้านเรือน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับได้ว่าเป็นหัตถกรรมที่เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาแต่โบราณที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ต่อมาเครื่องจักสานมีบทบาทมากขึ้น ในด้านการพาณิชย์ เริ่มจากชาวบ้านใช้เป็น สิ่งของแลกเปลี่ยนสินค้าที่ตนเองต้องการจนกระทั่งเข้าสู่ระบบการซื้อขาย เครื่องจักสานในยุคปัจจุบันนี้ มีการปรับปรุงรูปแบบ และพัฒนาฝีมือให้มากขึ้น ให้มีความประณีต ความสวยงาม มีลวดลายที่ละเอียด รวมทั้งการนำไปใช้หรือประโยชน์ใช้สอยก็เปลี่ยนไป และมีเครื่อง จักสานอีกมากมายที่มีการพัฒนาขนาดและรูปแบบ และเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้งานอีกเป็นจำนวนมากซึ่งสอดคล้องกับสภาพ ชาววัง (2552) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาเครื่องจักสานเชิงพาณิชย์ จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตเครื่องจักสาน และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาเครื่องจักสานเชิงพาณิชย์จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ดำเนินมาแต่บรรพบุรุษ ถ่ายทอดวัฒนธรรมการจักสานเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้าน การผลิตเครื่องจักสานของกลุ่มชาวบ้านผู้ประกอบการผลิตเครื่องจักสาน ผักตบชวา หวาย ในอดีตชาวบ้านจะหาวัตถุดิบในท้องถิ่น แต่ปัจจุบันมีการรับซื้อจากแหล่งอื่น ๆ

2. การพัฒนาพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย จากสถานะทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กระแสความต้องการผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติของผู้บริโภคมีมากขึ้น ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติจึงได้รับความสนใจมากขึ้นเพราะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่เสมอผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนดำเนินการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ประเภทตะกร้า (ข้าวหวด) ซึ่งผลิตกันทุกครัวเรือนสืบทอดกัน เครื่องญาติจากรุ่น สู่รุ่นโดยนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประโยชน์หลากหลายแต่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิม และเพื่อสามารถเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ตะกร้าใส่ผักและผลไม้ ฝาชี และโคมไฟเพื่อใช้สำหรับ ตกแต่งบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับอัญชลี คงทอง (2553) ศึกษาเรื่องแบบอย่างในการพัฒนาอาชีพจักสานอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของกลุ่มอาชีพจักสาน และปัจจัยหลักของความสำเร็จของการพัฒนา

อาชีพของกลุ่มจักสานอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี มีวิธีการศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า พัฒนาการของกลุ่มอาชีพจักสาน เริ่มจากการรวมกลุ่มอาชีพ จักสานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 โดยมีสมาชิกเพียง 3 คน รูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นเครื่องใช้ทั่วไปเช่น ตะกร้า กระเป๋า กระจาด พัด เป็นต้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจักสานกับกลุ่มภายนอกชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการพูดคุย สำหรับการถ่ายทอดความรู้ เป็นลักษณะแบบกลุ่มครอบครัว และเครือข่ายจากรุ่นสู่รุ่นและเพื่อนบ้านด้วยวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มในระยะเริ่มต้นนี้ ยังไม่มีกติการ่วมกัน เป็นลายลักษณ์อักษร มีการพึ่งพาอาศัยกันและช่วยเหลือกันจนสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์

สรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่าภูมิปัญญาและการจักสานตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เรียนรู้และสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและบางท่านเรียนรู้จากเพื่อนบ้านสะท้อนให้เห็นการสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันหรือที่เรียกกันว่าภูมิปัญญา ผู้จักสานจักสานผลิตภัณฑ์ยามว่างเว้นจากการทำงานประจำ การทำนา ทำสวน ค้าขายผลิตภัณฑ์ที่จักสานและใช้กันมาในครัวเรือน ได้แก่ ตะกร้า (ข้าวหวด) ช้องกระบุง ฝาชี แซะ สุ่มจับปลา สุ่มโก๋ ไซ เป็นต้น

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้วิจัยร่วมกับผู้จักสานในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความต้องการของตลาด คัดเลือกผลิตภัณฑ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือ ตะกร้า (ข้าวหวด) นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประโยชน์ได้หลากหลายแต่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิม คือ ตะกร้าใส่ฝักและผลไม้ โคมไฟ ฝาชี พัฒนาโดยจักสานต่อกันให้มีความสม่ำเสมอ เส้นเรียบไม่มีขุยและผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความคงทนมีอายุการใช้งาน ไม่เกิดเชื้อราและไม่มีตัวมอด

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความอนุเคราะห์ ความกรุณาเป็นอย่างดีจาก รองศาสตราจารย์ มาลี หมวกกุล ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่กรุณาพิจารณาเค้าโครงวิจัย ให้คำแนะนำปรึกษา และติดตามการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา และผู้วิจัยขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายที่ให้การสนับสนุนงบประมาณทุนอุดหนุนการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รณิดา ปิงเมือง ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาตรวจสอบข้อมูลงานวิจัย และแนวทางแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ เสนอแนะประเด็นต่างๆ ช่วยให้งานวิจัยฉบับนี้ มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นขอขอบคุณ ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนบ้านดงมะตะ หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 15 และบ้านปากอพัฒนาหมู่ที่ 16ตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ที่กรุณาอำนวยความสะดวกในการเข้าเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยทำให้การดำเนินงานครั้งนี้ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี พร้อมทั้ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้จักสาน และสูงอายุที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องจักสานทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาให้ข้อมูลเพื่อการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ นับว่ามีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการศึกษา การทำความเข้าใจและการเผยแพร่เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงรายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชะม้อย, 2559, *ความเป็นมาเครื่องจักสาน*. สืบค้น 20 สิงหาคม 2559, <http://www.vcharkarn.com/blog/47219>

ณัฐพงศ์ คำบุญ, 2555, *ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. 2559 สืบค้น 14 สิงหาคม 2559 , จาก <http://nattphaong.blogspot.com/2012/09/blog-post.html>

ภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2559, สืบค้น 14 สิงหาคม 2559, จาก <http://nattphaong.blogspot.com/2012/09/blog-post.html>

สุภาพ ชาววัง, 2552, *การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาเครื่องจักสานเชิงพาณิชย์* จังหวัดนครราชสีมา.

อัญชลี คงทอง, 2553, *แบบอย่างในการพัฒนาอาชีพจักสานอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี*.